

Asta RYKLIENĖ
Lietuvių kalbos institutas, Vilnius

NAUJI NEKAITOMI ŽODŽIAI DABARTINĖJE LIETUVIŲ KALBOJE

1. Įvadas

Nekaitomieji lietuvių kalbos daiktavardžiai¹ gramatikose aprašomi gana trumpai (LKG 1965: 169; DLKG 1994: 82), o vadovėliuose, be kita ko, sakoma, kad tai yra „kitų kalbų žodžiai“ (Jakaitienė ir kt. 1976: 60) ir kad „tik nedidelė dalis kitų kalbų kilmės žodžių lietuvių kalboje lieka nekaitomi“ (Jakaitienė 1980: 64).

Taip yra tikriausiai todėl, kad nekaitomųjų daiktavardžių lietuvių kalboje apskritai nedaug: DŽ₃ jų pateikta 46, TŽ – 267². Tačiau šios daiktavardžių grupės nereikėtų laikyti baigtine, kadangi pastaruoju metu lietuvių kalboje pastebima naujų nekaitomų žodžių – ir ne tik skolinių, bet ir pasidarytų iš lietuvių kalboje esančių žodžių darybos elementų.

Kad būtų galima atsakyti į klausimą, kokie tai žodžiai ir kodėl būtent šie žodžiai lietuvių kalboje yra nekaitomi, taip pat – kiek jų yra, šiame straipsnyje aptariami tokie dalykai: į žodynus (DŽ₃ ir TŽ) įtrauktų nekaitomų žodžių kilmė ir teminės grupės; naujųjų skolinių polinkis būti nekaitomais žodžiais lietuvių kalboje; nelietuviškų prepozicinių elementų vartojimo kaip atskirų nekaitomų žodžių atvejai ir lietuviški simboliniai nekaitomi pavadinimai.

2. Žodynuose fiksuotų nekaitomų žodžių kilmė ir teminės grupės

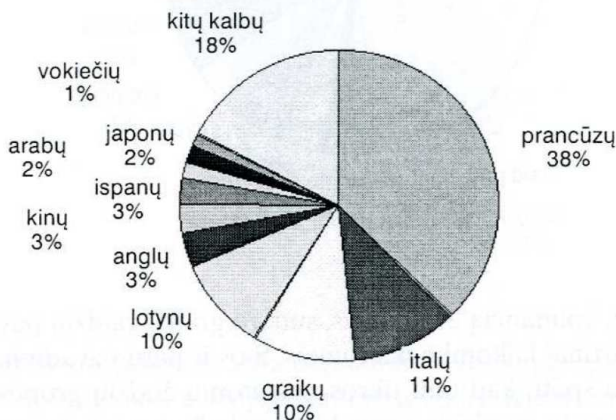
Į žodynus įtrauktų lietuvių kalboje nekaitomų žodžių kilmės analizė rodo, kad daugiausia jų yra kilę iš prancūzų kalbos. Jie sudaro daugiau kaip trečdalį

¹ Lietuvių kalbos žodžiais nelaikomi ir šiame straipsnyje nenagrinėjami svetimžodžiai, pavartojami lietuvių kalbos tekstuose, bet dar neprisitaikę prie lietuvių kalbos nei fonetiškai, nei morfologiškai. Tai nelietuviškai rašomi žodžiai, vadinamosios citatos, pvz.: *credo, reggae, rave, ravioli, mozzarella* ir kt., taip pat originalo kalba rašomi asmenvardžiai bei nelietuviški simboliniai pavadinimai.

² Nekaitomieji žodžiai DŽ₃ ir TŽ pateikti ne visai nuosekliai: TŽ graikų abėcėlės raidžių pavadinimų įrašyta 17 (iš viso yra 24), kai kurie muzikos terminai yra nekaitomi žodžiai (pvz., *trio*), kiti pateikti kaip citatos (pvz., *solo*), o DŽ₃ *solo* laikomas nekaitomu daiktavardžiu ir pan. Be to, TŽ nėra nuorodų, kurie žodžiai laikomi nekaitomais, todėl minimas skaičius 267 tėra apytikris. Tačiau tai beveik sutampa su kituose šaltiniuose pateikiamais skaičiais (plg. Pakerys 1991: 91).

visų nekaitomų žodžių. Nemažai nekaitomų žodžių yra kilę iš italų, lotynų ir graikų kalbų. Po keletą atėję iš anglų, kinų, ispanų, arabų, japonų ir vokiečių kalbų. Iš dvidešimt trijų kalbų į lietuvių kalbą yra patekę po vieną ar porą nekaitomų žodžių, pvz.: *kakadu* (malajų k.), *mango* (tamilų k.), *moa* (maorių k.). Taip pat yra keletas nekaitomųjų daiktavardžių, kilusių iš vietovardžių ar asmenvardžių, t. y. tikrinio žodžio, pvz.: *bordo* (iš Prancūzijos miesto pavadinimo), *galifė* (iš prancūziškos pavardės), *makao* (iš Kinijos miesto pavadinimo) ir kt. Nekaitomų žodžių pasiskirstymo pagal kilmę procentinis išsidėstymas matyti 1 paveiksle. Iš tikrinių pavadinimų kilę žodžiai priskiriami toms kalboms, kuriose tie pavadinimai vartojami.

1 pav. Nekaitomųjų žodžių pasiskirstymas pagal kilmę

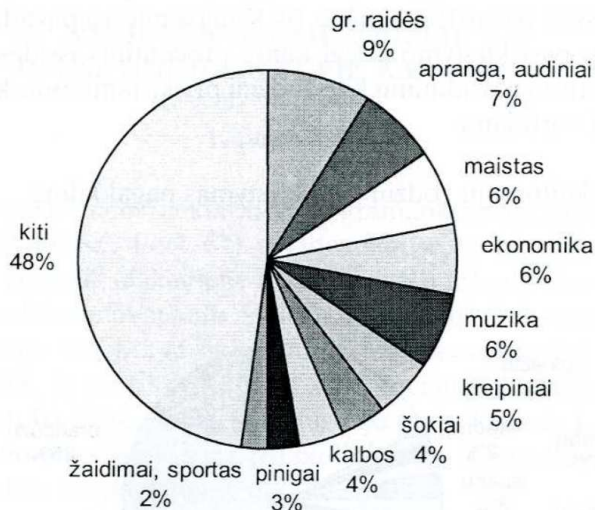

Didelis nekaitomų žodžių, kilusių iš prancūzų kalbos, procentas rodo, kad didžiausią pavojų plėstis nekaitomųjų lietuvių kalbos žodžių grupei kelia prancūzų kalbos skoliniai. Jų nekaitomajai formai įsitvirtinti turi įtakos tai, kad daugelis šių prancūzų kalbos žodžių turi kirčiuotą galūnę, kurią ypač sunku paversti kaitoma, nes tuomet dažniausiai reikia keisti ir kirčio vietą. Šiuo pagrindu – pagal gale kirčiuotus ir nekirčiuotus balsius – nekaitomus žodžius skirsto ir gramatikos (plg. LKG 1965: 169; DLKG 1994: 82).

Panagrinėjus žodynuose fiksuotuosius nekaitomuosius daiktavardžius matyti, kad jie sudaro gana aiškas temines grupes: graikų abėcėlės raidžių, pvz.: *alfa*, *beta*, *gamma*; aprangos ir audinių, pvz.: *buklė*, *manto*, *mini*; maisto produktų ir patiekalų, pvz.: *mango*, *piurė*, *ragu*; ekonomikos terminų, pvz.: *damno*, *marko*, *storno*; muzikos ir natų, pvz.: *solfedžio*, *skerco*; *do*, *re*, *mi*; asmenų pavadinimų bei titulų, pvz.: *efendi*, *frau*, *ledi*, *madam*, *maharini*, *mesjė*, *mis*, *ševaljė*; šokių, pvz.: *ča-ča*, *lansjė*, *tango*; kalbų, pvz.: *hindi*, *jidiš*, *koinė*; pinigų, pvz.:

dziao, ekiu, su, žaidimų bei sporto rūšių, pvz.: *dziudo, karatė, domino, loto, makao*, pavadinimai (žr. 2 pav.).

2 pav. Nekaitomųjų žodžių teminis pasiskirstymas

Didžiausią grupę, apimančią 24 žodžius, sudaro graikų raidžių pavadinimai, lietuvių kalboje sutartinai laikomi nekaitomais. Šios ir natų pavadinimų grupių apibrėžtumas leidžia spėti, kad tam tikros nekaitomų žodžių grupės pateko į lietuvių kalbą vienu metu ir sukūrė naują lietuvių kalboje vartojamų žodžių tipą. Skiriamos teminės grupės taip pat rodo, kad minėtųjų sričių žodžiai lietuvių kalboje labiausiai linkę būti nekaitomi.

3. Naujųjų skolinių³ (daiktavardžių) analizė kaitymo požiūriu

Naujuosius skolinius (daiktavardžius) kaitymo požiūriu galime skirti į tris grupes: 1) kaitomus; 2) vartojamus ir kaitoma, ir nekaitoma forma; 3) nekaitomus.

Pirmąją grupę sudaro naujieji lietuvių kalbos daiktavardiniai skoliniai, iškart tapę kaitomais žodžiais, pvz.: *auditas, serveris, singlas, trileris*. Tai pati gausiausia grupė.

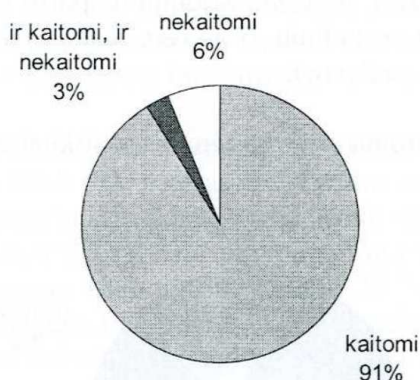
³ Kalbant apie naujuosius skolinius remiamasi Naujųjų skolinių kartoteka, kurioje kaupiami skoliniai iš periodinių leidinių (sudarytoja Jurga Girčienė).

Antrąją tarpinę, arba pereinamąją, grupę sudaro daiktavardžiai, vartojami ir kaip nekaitomi, ir kaip kaitomi žodžiai, pvz.: *fitnes* ir *fitnesas*, *karaoke* ir *karaokė*, *kivi* ir *kivis*.

Trečiajai grupei priskiriami žodžiai, kurie visais užfiksuotais atvejais buvo nekaitomos formos, pvz.: *džakuzi*, *fondiu*, *grafiti*, *šou*.

Šių grupių procentinis santykis pavaizduotas 3 pav.

3 pav. Naujųjų skolinių grupės pagal kaitumą

Mažiausia yra vidurinė, arba pereinamoji, žodžių grupė. Tai skoliniai, užfiksuoti ir kaip kaitomas, ir kaip nekaitomas žodis. Kiekvienu atveju dera spręsti atskirai, tačiau kaitomojo varianto buvimas leidžia manyti, jog šios grupės žodžiai ilgainiui išgalės kaip kaitomi. Tokių pavyzdžių, kad kai kurie kitų kalbų žodžiai, net į lietuviškus žodynus patekę kaip nekaitomi, ilgainiui vis tiek prisitaikė prie lietuvių kalbos morfologijos, jau yra. Pavyzdžiui, 1936 m. „Tarptautinių žodžių žodyne“ buvo nekaitomi *kakao*, *kolibri*, *viski*, o 1969 m. ir 1985 m. leidimuose jie jau kaitomi: *kakava*, *kolibris*, *viskis* (plg. Balkevičius 1976: 23).

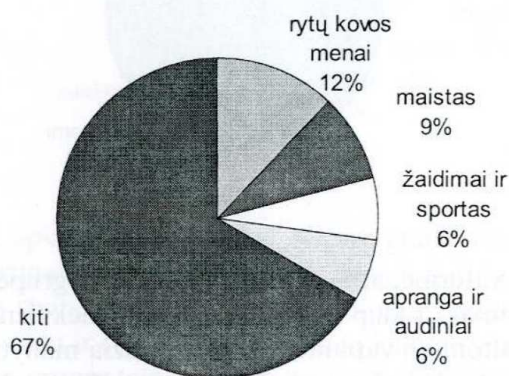
Šį teiginį patvirtina ir nagrinėjami duomenys: į pereinamąją grupę pateko du žodžiai, žodynuose vadinami nekaitomaisiais: *spageti* (TŽ 1985: 459), pvz.: *tikri spagečiai gali būti tik Italijoje LR*, ir *želė* (DŽ, 1993: 952, TŽ 1985: 520), pvz.: *žaizdas pradėkite gydyti žele L, želėje yra dermolipidų L*. Pastarojo žodžio linksniavimą gal bus paskatinusi ir išsiplėtusi reikšmė: jis buvo vartojamas tik kulinarijos srityje, o dabar yra medicinos bei kosmetikos terminas.

Kad kaitomoji forma vis dėlto yra linkusi nusverti nekaitomąją, rodo minėtojo žodžio *spageti* vartoseną iliustruojančių pavyzdžių analizė. Naujųjų skolinių kartotekoje užfiksuoti keturi jo variantai: *spageti* minimas 24 proc., *spagetti* – 5 proc., *spaghetti* – 30 proc. ir kaitomasis *spagečiai* – 41 proc. iš visų šio žodžio pavyzdžių.

Trečioji naujųjų skolinių, užfiksuotų tik nekaitomos formos (kaip parodyta 3 pav.), grupė, apima 6 proc. naujųjų skolinių. Tačiau net 24 proc. iš šių daiktavardžių yra užfiksuoti tik po vieną kartą, pvz.: *kombi, bagy, bonus, izaiko, todi*. Tai tam tikri egzotiniai žodžiai – labai specifinės reikšmės, vartojami siaurame kontekste. Svarbu ir tai, kad 63 proc. naujųjų nekaitomųjų skolinių (atmetus užfiksuotus vieną kartą) yra žodžiai, turintys kirčiuotą balsį galūnėje.

Naujieji nekaitomi žodžiai, kaip ir įtrauktieji į žodynus, gali būti skirstomi į labai panašias temines grupes. Gausiausią naujųjų nekaitomų žodžių teminę grupę sudaro rytų kovos menų pavadinimai, pvz.: *aikido, bušido, džiu džitsu, hyohushinkai, kung-fu, reiki, tai-chi, taikvondo*. Toliau eina patiekalų, pvz.: *barbekiu, charakiri, čiuno, fondiu, fri, tažin*; žaidimų ir sporto rūšių, pvz.: *bingo, lego, pačinko, polo*; aprangos ir audinių, pvz.: *boa, flokati, paero, pikė*, pavadinimų grupės (žr. 4 pav. ir plg. su 2 pav.).

4 pav. Naujųjų nekaitomų skolinių teminis pasiskirstymas

Palyginus 2 ir 4 paveikslus, matyti, kad nemažą dalį sudaro maisto, žaidimų ir sporto (čia įeitų ir rytų kovos menų grupė) bei aprangos ir audinių pavadinimai. Pastarosios grupės žodžiai leksikos tyrėjų apskritai vadinami „nepaprastai judriais“ (Sabaliauskaitė 1995: 100).

Šie naujieji nekaitomi skoliniai turi didžiausią tikimybę papildyti lietuvių kalbos nekaitomųjų žodžių grupę. Tačiau čia svarbūs du dalykai: pirma, jų yra palyginti nedaug, antra, kai kurie iš šių skolinių apskritai keičiami naujais lietuviškais žodžiais (pvz., *fri* – *bulvių lazdelės*, *darts* – *smigis*).

Taigi pastarųjų metų vartosenos faktai patvirtina teiginį, kad tik nedaugelis kitų kalbų kilmės žodžių lietuvių kalboje lieka nekaitomi. Be to, šiuo metu skolinių iš prancūzų kalbos, davusios lietuvių kalbai daugiausia nekaitomų žodžių, yra ypač mažai.

Šis tyrimas atskleidė ir dar vieną svarbų reiškinį: net kai kurie kaip nekaitomi įsitvirtinę žodžiai yra pavartojami ir kaitomosios formos.

4. N Lietuviškų prepozicinių elementų vertimas nekaitomais žodžiais

Dabartinėje lietuvių kalboje, išlaikančioje bendrąjį polinkį kaityti žodžius, susiduriama su nauju – paradoksaliu ir priešingu tam bendrajam polinkiui reiškinium – nekaitomais žodžiais verčiami n Lietuviški prepoziciniai elementai.

Polinkį kaityti iliustruoja aptartasis naujųjų skolinių nagrinėjimas kaitymo požūriu, o nekaitomų žodžių radimāsi pačioje lietuvių kalboje rodo keli n Lietuviškų prepozicinių elementų vartojimo atvejai: jų vertimas nekaitomais žodžiais (*retrostilius* – *retro*, *videotechnika* – *video*; *ekstraklasė* – *ekstra*) ir kokybę reiškiančių n Lietuviškų elementų būdvardiškas vartojimas (*super veislė*, *ekstra atvejis*, *top 50*).

Gera žinoma, kad n Lietuviški prepoziciniai elementai „lietuvių kalboje vieni nevartojami“ (RS 1992: 53) ir nėrašomi skyrium nuo apibendrinamojo žodžio. Rekomendacija yra vienareikšmė, todėl atrodo nesuprantamas šių klaidų nuolatinis kartojimasis ir gausa. Šie nukrypimai nuo taisyklių taip pat nedviprasmiškai laikomi rašybos klaidomis (žr. Keinys 1975: 40).

Tačiau yra ir tokių atvejų, kai n Lietuviškas prepozicinis elementas parašytas ne skyrium nuo kokio nors apibūdinamojo žodžio, o tiesiog eina pats vienas, pvz: *Paskui – netikėtas šuolis iš fotografijos į v i d e o* KB; *Šiuo metu visi patiriame Holivudo dominavimą visur – kine, televizijoje, v i d e o* KB; *T e c h n o* – naujosios kartos kultūros blyksnis R, arba vartojamas postpoziciškai, pvz: *Veiklos rezultatai parodomi techninėse (a u d i o, v i d e o, kompiuterinėse) ar kitose manipuliacijose Š*; *Daugiausia dokumentinių filmų (kino ir v i d e o) parodo televizijos ŠA*.

Pirma, neišeina jų laikyti rašybos klaidomis, antra, matyti, kad n Lietuviški elementai vartojami vietoj sudurtinio žodžio ir arba visiškai jį atstoja, arba yra dar platesnės reikšmės, pavyzdžiui, sakinyje *Kai t e c h n o kopė į topus* žodis *techno* reiškia „technomuzika“; skelbime *Taisome a u d i o, v i d e o, kompiuterius ir kt. rekl.*, *audio* ir *video* reiškia „audiotechnika“ ir „videotechnika“, o žodį *video* sakinyje *Štai kodėl aš taip domiuosi v i d e o* N galima suprasti ir kaip tam tikrą technikos, ir kaip meno rūšį.

Iš n Lietuviškų elementų, einančių be apibūdinamojo žodžio, gausumu išsiskiria elementas *video*, vartojamas net dviem reikšmėmis: 1) bendra tam tikros meno krypties reikšmė, pvz.: *Šiuo metu Renja Leino dėsto meno ir komunikacijos (šokis, drama, v i d e o, poezija ir kt.) institute, Turku mieste ŠA* ir 2) videoaparatus ir videotechnikos reikšmė, pvz.: *Taisome a u d i o, v i d e o, kompiuterius ir kt. rekl.*

Kaip nekaitomi žodžiai bandomi vartoti muzikos bei mados stilius reiškiantys n Lietuviški elementai *pop* ir *techno*, einantys kaip tų stilių pavadinimai. Pastarojo dar gana aktyviai konkuruoja du variantai – kaip prepozicinio elemento,

pvz.: *Beveik prieš metus susibūrė t e c h n o m u z i k o s fanų klubas „Dūžiai“* Mk; *Tokio kirpimo kelnės bus pasiūtos iš elastingų, kūno formas paryškinančių t e c h n o a u d i n i ū* S, ir kaip nekaitomo žodžio, pvz.: *Tai t e c h n o, turintis daugybę krypčių* LA; [...] *o t e c h n o artina žmogų prie technikos, kompiuterių, virtualaus pasaulio* LA, tarsi derindamiesi prie įteisintojo kantri, pvz.: [...] *šeštadienio popietę skambėjo populiari šokių muzika ir k a n t r i* KV; [...] *anksčiau ar vėliau k a n t r i pasibels į tavo duris* C, ir įsigalėjusiojo retro, pvz.: *Vaikinas iš Vilniaus gatvės suteikia r e t r o operai tikslų vokalinį matmenį* [...] LR; *Taip pat labai madingi prekyje susagstomi, šiek tiek prigludę r e t r o megztukai su giloka trikampe iškirpte* L. Dvi formos – kaitomą ir nekaitomą – turi *pop*. Tačiau šiuo atveju kaitomoji ir nekaitomoji formos yra nelygiavertės: kaitomoji forma *popsas* (dažnai – *popsukas*) turi menkinamosios reikšmės atspalvį ir ji nepajėgi nurungti nekaitomosios *pop*, plg.: *Ji pabandė naują stilių – p o p* [...] KV; *Nenoriu išskirti nei p o p, nei roko muzikos* P ir *Dima kol kas per mažas, kad pats galėtų pasirūpinti vertingos muzikos, skirti ją nuo lengvo „p o p s i u k o“* TV.

Reklamos ir skelbimų tekstuose pastebima, kad išskirtinumą ir kokybę reiškiantys elementai vartojami kaip nekaitomi būdvardžiai, pvz.: *u l t r a siautulingas stilius* P, *s u p e r sportinis motociklas* M, *s u p e r reklama* R, *e k s p r e s pietūs* LR, *e k s t r a skalbimas – per 8 valandas* rekl.

Prie šios grupės šliejasi ir naujasis elementas *top*, vartojamas „geriausiųjų“, „populiariausiųjų“ ar „perkamiausiųjų“ reikšmėmis ne tik muzikos ar mados srityse, bet ir, pavyzdžiui, kalbant apie šiuolaikinio remonto madas, pvz.: *t o p 10, kas šiandien madinga* I, ir net dariniai *e k s t o p – 10 dalykų, kuriems pats laikas tarti „sudie“ – jie jau išeina iš mados* I, žaidimus, pvz.: *Renkame žaidimų t o p 20* intern. Prie nekaitomųjų būdvardiškai vartojamų elementų grupės *top* priskirtas todėl, kad palyginus nekaitomojo *top* ir kaitomojo *topas* vartojimo atvejus, matyti, jog kaip daiktavardis „tam tikras geriausiųjų ar dažniausiųjų sąrašas“ vartojamas kaitomas žodis *topas*, o būdvardiškai vartojamas nekaitomas *top* ir dažniausiai eina su skaitmenimis: *top 10 (geriausiųjų dešimtukas)*, *top 20*, *top 50* ir t. t.

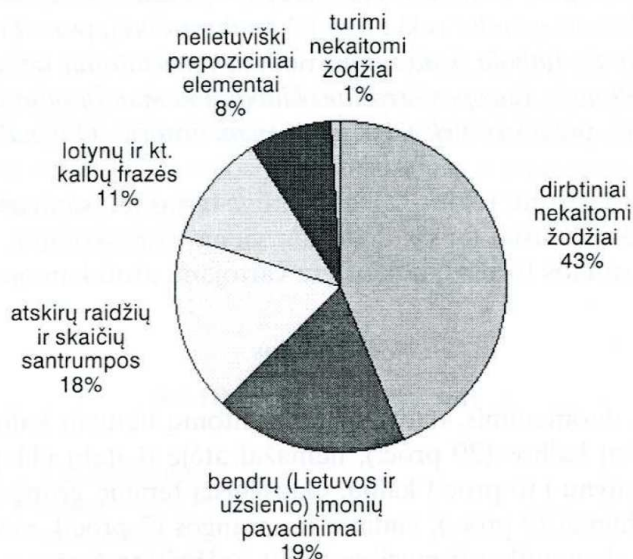
Būdvardiškoji nelietuviškų elementų vartosena ir nekaitomi būdvardžiai atrodo visiškai naujas dalykas lietuvių kalboje, tačiau dažniau būdvardiškai nei daiktavardiškai vartojami TŽ esantys nekaitomi daiktavardžiai *maksi*, *midi* ir *mini*. Ypač tai pasakyтина apie *mini*, pvz.: *baikerių m i n i suvažiavimai* Suvalkiwoje R; *TV m i n i serialas „Džeinė Eir“* TVA; *Taip pat geriausio lengvosios pramonės gaminio nominacijas gavo [...] „Sparta“ – už viršutinių moteriškų rūbų m i n i kolekciją* LR.

Mažiausią polinkį virsti nekaitomais žodžiais turi rūšiniai nelietuviški elementai *bio-*, *kardio-* ir kt. Jie visuomet eina kartu su apibūdinamuoju žodžiu, ir jei net parašyti skyrium, tai kaip tik tais atvejais, kuriuos galima laikyti rašybos ar bent jau korektūros klaida.

5. Nekaitomi lietuviški simboliniai pavadinimai

Nors Firmų vardų darymo taisyklės neleidžia „daryti morfologiškai neįformintų (galūnių neturinčių) simbolių pavadinimų vardų“ (Firmų vardų darymo taisyklės 1997: 46), tačiau tokių pavadinimų yra nemažai. Iš įmonių kataloge „Visa Lietuva '98“ pateiktų 1840 simbolių Lietuvos įmonių pavadinimų iš A raidės 12 proc. yra nekaitomi. Nekaitomų pavadinimų grupių santykis pavaizduotas 5 pav.

5 pav. Nekaitomi simboliniai įmonių pavadinimai

Atmetus bendrų su kitomis šalimis firmų pavadinimus, atskirų raidžių ir skaičių santraukas, pvz.: „A 3“, „3 G. K“, „AZ“; lotynų, italų ir kitų kalbų posakius, pvz.: „*Animus novandi*“, „*Ave vita*“; pavadinimus iš esamų lietuvių kalboje nekaitomų žodžių, pvz., „*Amplua*“; nelietuviškus prepozicinius elementus, pavartotus kaip atskirus žodžius, pvz.: „*Auto*“, „*Auto jums*“, „*Auto Sabina*“, lieka apie 7 procentus pavadinimų (iš visų 1638), kurie yra dirbtiniai nekaitomi žodžiai, pvz.: „*Albo*“, „*Amko*“, „*Arvi*“, „*Asko*“.

Prie nekaitomų simbolių pavadinimų šliejasi dar vienas nekaitomų žodžių radimosi būdas – žodžių trumpinimas iki nekaitomo žodžio, kurį dar galima apibūdinti taip: pavadinimas, dažniausiai – simbolinis, padarytas iš ilgo žodžio, trumpinamas paliekant pirmąją žodžio dalį.

Vienas „Respublikos“ dienraščio priedas, kurio visas pavadinimas skamba taip: „Bendras „Respublikos“ ir Europos komisijos delegacijos Lietuvoje projektas“, paprastai vadinamas ir laikraščio antraštėje rašomas tiesiog „Euro“.

Šio priedo skyrelių pavadinimai daromi su nekaitomu žodžiu *euro*, pvz.: *Euro faktas*, *Euro laiškas*. Parduotuvių tinklo pavadinime „*Ekonomija*“ grafiškai išskiriama pirmoji žodžio dalis *Eko*, kuri reklamoje viena ir tevartojama: *pirk „Eko“*, *geriausios Kalėdų dovanos „Eko“* rekl. Žurnale „*Ei, labas*“ skyrelis apie automobilius: pardavimą, pirkimą, detales vadinamas „*Auto*“⁴.

Pastarojo reiškinių galima pateikti keletą pavyzdžių, kaip tokiu pačiu būdu sutrumpinami ne simboliniai, o bendriniai žodžiai. Vienas iš tokių pavyzdžių, jau spėjęs ne tik paplisti, bet ir patekti į žodynus (Rudaitienė, Vitkauskas 1998: 50) – *demo*, padarytas iš būdvardžio *demonstracinis*, pvz.: *Tai programos demo versija!* komp. pr.; kiti – kol kas tik kelis kartus užfiksuoti: *repro* (iš *reprografijos*), pvz.: *Visos repro paslaugos* rekl.; *Repro įranga: spalvų skaidymui, skenavimui, kontroliniam spaudui* rekl.; *toto* (iš *totalizatorius*), pvz.: *TOTO – tai Formulės 1, krepšinio, futbolo, ledo ritulio varžybų totalizatoriai* intern.; *Tai TOTO apie 1998–1999 metų Europos krepšinio klubinių komandų taures* intern. ir *info* (iš *informacija*), pvz.: *Šiek tiek info apie mane* intern.; *Originalių info rasite čia* intern.

Kaip reikėtų vertinti tokius kalbos faktus? Ir kas tai: santrumpos, nekaitomi žodžiai? Greičiausiai tai vis dėlto dar viena rūšis skolinių, patenkančių į lietuvių kalbą tokios formos, kokios yra vartojami atitinkamoje kalboje.

5. Išvados

DŽ₃ ir TŽ duomenimis, daugiausia nekaitomų lietuvių kalbos žodžių yra kilę iš prancūzų kalbos (39 proc.), nemažai atėję iš italų (11 proc.), graikų (10 proc.) ir lotynų (10 proc.) kalbų. Gausiausią teminę grupę sudaro graikų raidžių pavadinimai (9 proc.), audinių ir aprangos (7 proc.), maisto produktų bei patiekalų, ekonomikos ir muzikos sričių žodžiai (po 6 proc.).

Iš dabar į lietuvių kalbą ateinančių daiktavardinių skolinių nekaitomą formą visais fiksuotais atvejais turi 6 proc. žodžių. Didžiausią teminę grupę čia sudaro rytų kovos menų pavadinimai (12 proc.), taip pat skiriamos maisto (9 proc.), žaidimų ir sporto bei aprangos ir audinių (po 6 proc.) teminės grupės. Apie 3 proc. naujųjų skolinių sudaro tarpinė, arba pereinamąją, grupę – vartojamos ir kaitomos, ir nekaitomos formos. Tačiau žodžių, realiai galinčių papildyti lietuvių kalbos nekaitomųjų daiktavardžių grupę, yra mažiau: vieni iš tų 6 proc.

⁴ Nors šio straipsnio pradžioje atsiribota nuo nelietuviškai rašomų svetimžodžių, tačiau kaip tokio trumpinimo pavyzdį galima paminėti ir lietuvių kalba pradėtą leisti žurnalą „*Cosmopolitan*“, kuris šnekamojoje kalboje vadinamas *kosmo*. O žurnalo skyreliai vadinami ne šiaip lietuviškais žodžiais, o su priedu *cosmo*: *cosmo testas*, *cosmo karjera*, *cosmo tyrimas*, *cosmo dieta*, *cosmo kūnas*, *cosmo sveikata*, *cosmo plaukai*, *cosmo grožis*, *cosmo profilis*, *cosmo interviu*, *cosmo viršelis*, *cosmo laiškas*, *cosmo pažintys*, *cosmo polemika*, *cosmo mugė*, *cosmo interjeras* ir *cosmo apie viską*, *cosmo pristato* ir pan.

žodžių yra užfiksuoti po vieną kartą, kiti apskritai keičiami lietuviškais pakaitais. Be to, šiuo metu skolinių iš prancūzų kalbos, davusios lietuvių kalbai daugiausia nekaitomų žodžių, yra ypač mažai.

Dabartinės vartosenos faktai patvirtina teiginį, kad tik nedaugelis kitų kalbų žodžių lietuvių kalboje lieka nekaitomi. Todėl nelogiški ir paradoksaliūs atrodo nauji reiškiniai: nelietuviškų prepozicinių elementų vartojimas kaip atskirų nekaitomų žodžių, ilgų simbolinių pavadinimų trumpinimas iki nekaitomo žodžio ir nekaitomų simbolinių pavadinimų darymas. To priežastimi pirmiausia laikytinas precedentas: nekaitomų žodžių lietuvių kalboje jau yra, jie laikomi norminiais. Kitas svarbus dalykas gali būti tai, kad tiesiog nepakankamai juntamas nekaitomų žodžių svetimumas – gausėjantys nekaitomi žodžiai imami suvokti kaip natūralūs lietuvių kalbai.

Tačiau atrodo, kad įtaigesnės rekomendacijos ir aktyvesnis aiškinimas, kad nekaitomi daiktavardžiai ir būdvardžiai svetimi ir vengtini, paremtų kalbos sistemos polinkį kaityti žodžius ir neleistų smarkiai plėstis nekaitomų žodžių grupei. Ypač daug dėmesio čia reikia skirti neaiškiam ir painiam pačioje lietuvių kalboje daromų nekaitomų žodžių klausimui.

Gauta 1999 05 25

ŠALTINIŲ SUTRUMPINIMAI

C	– „Cosmopolitan“
I	– „Ieva“
intern.	– internetas
KB	– „Kultūros barai“
komp. pr.	– kompiuterinės programos
KV	– „Kalba Vilnius“
L	– „Laima“
LA	– „Lietuvos aidas“
LR	– „Lietuvos rytas“
M	– „Mobilis“
Mk	– „Moksleivis“
N	– „Nemunas“
P	– „Panelė“
R	– „Respublika“
rekl.	– reklama
S	– „Stilius“
Š	– „Švyturys“
ŠA	– „Šiaurės Atėnai“
TV	– „Tavo vaikas“
TVA	– „TV antena“

LITERATŪRA

- Ambrazas V. 1976: [Diskusijos]. – *Mūsų kalba* 4, 31.
- Balkevičius J. 1976: Nelinksniuojamųjų daiktavardžių giminė. – *Mūsų kalba* 4, 21–23.
- DLKG – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.
- DŽ₃ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993.
- Firmų vardų darymo taisyklės – *Valstybės žinios*, 1997 11 26, Nr. 107–2711, 46.
- Jakaitienė E. 1980: *Lietuvių kalbos leksikologija*, Vilnius: Mokslo.
- Jakaitienė E. ir kt. 1976: Jakaitienė E., Laigonaitė A., Paulauskienė A. *Lietuvių kalbos morfologija*, Vilnius: Mokslo.
- Keinys S. 1975: Tai ne korektūros klaidos! – *Kalbos kultūra* 28, 36–42.
- LKG – *Lietuvių kalbos gramatika* 1, Vilnius: Mintis, 1965.
- Pakerys A. 1991: *Tarptautinių žodžių kirčiavimas*, Kaunas: Šviesa.
- RS – *Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba*, Vilnius: Mokslo, 1992.
- Rudaitienė V., Vitkauskas V. 1998: *Vakarų kalbų naujieji skoliniai*, Vilnius: Enciklopedija.
- Sabaliauskaitė D. 1995: Vokiškos kilmės drabužių ir apavo pavadinimai lietuvių kalboje. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 35, 100–120.
- TŽ – *Tarptautinių žodžių žodynas*, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.

NEW UNINFLECTED WORDS IN MODERN LITHUANIAN

Summary

There are not so many uninflected words (nouns) in the Lithuanian language: DML (1993) gives 46 items, *Dictionary of International Words* (DIW) (*Tarptautinių žodžių žodynas*) – 267 items. Borrowings from French, Italian, Greek and Latin make up the largest part of these uninflected words. The names of the Greek alphabet letters, as well as words referring to fabrics and clothing, foodstuffs and dishes, terms of economics and music constitute the most abundant thematic groups of uninflected words.

There are some new uninflected borrowings in the Lithuanian language; the largest group pertains to the names of Oriental forms of combat. A separate group of new borrowings consists of either inflected or uninflected word forms. The analysis has shown that the inflected form tends to become established.

The facts of the current usage of Lithuanian confirm our contention that only a few borrowings remain uninflected in the Lithuanian language, which testifies to the tendency of the language to inflect words wherever possible.

In this context, the usage of the non-Lithuanian prepositional elements as uninflected separate words, the formation of uninflected names of products and companies, the abbreviation of long names to uninflected short words seem to be an illogical and paradoxical practice. Such a process could be supported by a precedent, as the Lithuanian language has already got some uninflected words, and they are considered standard. An important factor of this misuse may be the insufficiently perceived 'foreignness' of uninflected words in Lithuanian: an increasing number of uninflected words come to be taken as natural to the Lithuanian language.

The article includes some statistical data.